

ner drages med ind i behandlingen. Bogen, der overvejende er kronologisk disponeret, følger udviklingen fra de første jernbaner i Slesvig omkring midten af det 19. århundrede frem til genforeningen i 1920. Hovedvægten i behandlingen ligger dog klart på to centrale perioder: dels krigen i 1864 og optakten hertil, dels opbygningen af den såkaldte »Sicherheitsstellung Nord« i 1916-18.

Man får et godt indtryk af jernbanens betydning i forbindelse med 1864. Preussernes og østrigernes flittige anvendelse af togtransport (for rytteriets vedkommende i en form, der sågar leder tanken hen på moderne biltog!) står i skærende modstrid til den danske overkommandos famlende forsøg på at gøre brug af det nye hjælpemiddel. Forfatteren giver adskillige eksempler herpå. Således fandt den velkendte tilbageatrækning fra Dannevirke natten mellem den 5. og 6. februar sted til fods under yderst vanskelige forhold på trods af, at overkommandoen den 5. februar havde 4 togstammer med ikke færre end 84 vogne til disposition ved voldanlægget. Togene returnerede stort set tomme til Flensborg i løbet af den 5. februar!

»Sicherheitsstellung Nord« som forfatteren i øvrigt har udgivet en hel bog om i 1980, behandles indgående. Der blev i årene 1916-18 bygget et tæt net af militære baner med forskellige sporvidder syd for Kongeå-grænsen; disse baner fremstod som forbindelseslinjer mellem og afgreninger fra såvel det civile stats- som amtsjernbanenet. På denne måde løste generalkommandoen i Altona problemet med at sikre nordgrænsen med det færrest mulige antal tropper i en tid, hvor der var rigeligt brug for dem andre steder. Forfatterens redegørelse tegner et klart billede af dette meget avancerede mobile grænseforsvar.

Som helhed er bogen dog temmelig løst komponeret, hvilket bl.a. giver sig udslag i flere irrelevante afsnit (eksempelvis om Lyngby-Vedbæk-banen!); desuden skæmmes den både af et til tider meget kluntet sprog og af et utal af trykfejl. Illustrationsmaterialet er særdeles omfattende og giver, trods den stærkt svingende kvalitet i gengivelsen, et udmærket overblik over de beskrevne anlæg.

P. C. Willemoes Jørgensen

Etatsråd Holger Hammerich: Mit levnetsløb, ved Tage Kaarsted, (Odense Universitetsforlag, 1980) 262 s. ill.

Med det foreliggende værk, fortsætter ordenskapitlet udsendelsen af levnedsberegninger, der i 1977 påbegyndtes med undervisningsminister M.R. Hartlings erindringer. Mit levnetsløb blev påbegyndt i 1912, 1914 forelå to maskinskrevne hæfter i folioformat, 1915 var yderligere to hæfter færdige, som skulle være udfyldende led mellem de to først skrevne hæfter; men hermed sluttede Hammerich ikke, idet han fortsatte med at skrive til kort før sin død 1915. Denne tilblivelsesform har naturligt sat sit præg på fremstillingen, idet der af og til kan forekomme gentagelser, især i hæfterne, der var tænkt som udfyldende led, men udgiveren har mestret at kæde hæfterne sammen på en sådan måde, bl.a. ved udeladelser der er markeret, og rokeringer, så der er kommet et sammenhængende hele ud af beretningen. Modsat mange sætter Hammerich ikke sig selv i centrum i erindringerne, men evner at give en beskrivelse og karakteristik af et miljø og de mennesker, der færdedes deri. Værdien af det foreliggende værk ligger ikke så meget i opsigtsvækkende nye oplysninger, selv om det dog rum-

mer nye detaljer, men i den miljøkarakteristik, som den giver af den intellektuelle, nationalliberale overklasses levevis og tankegang, som dannede baggrunden for Hammerichs opvækst. Meget underholdende og interessant er hans beskrivelse af studieårene og hans tid som ingeniør i De forenede Stater, hvor han opholdt sig 1871-73. Den sidste del af bogen, og ikke den mindst interessante, beskæftiger sig med Hammerichs virke i Danmark. Han var bl.a. med i Kolindprojektet, senere var han stærkt interesseret i udbygningen af sukkerfabrikationsindustrien omkring Nakskov. Som ingeniør og borgerrepræsentant var han med til at præge planerne for Københavns nye hovedbanegård og Frihavnen. Som folketingsmand var det især forsvarssagen og de dansk-vestindiske øer, der havde hans interesse. Kort før sin død ydede han bidrag til grundlovsagens løsning. Det foreliggende værk er velskrevet og giver et levende billede både af forfatteren, hans samtid, dens problemer og opgaver.

Henrik Vedel-Smith

Allan Fridericia: *August Bournonville. Balletmesteren, som genspejlede et århundredes idealer og konflikter.* (Rhodos, 1979). 414 s.

Det nittende århundredes idealer og konflikter udsprang af revolutionens epoke. Antoine Bournonville blev født i Lyon den 19. maj 1760, hele 45 år før sønnen August. Lyon var ingen anonym provinsby: her blomstrede i senmiddelalderen humanismen, her dyrkede man livlige kontakter med Italiens teaterliv, opera og dans. Dramatikere og kunstnere søgte til byen, der fik et af Europas første trykkerier. Ikke mærkeligt, at en af Frankrigs berømteste balletmestre, Jean George

Noverre, satte sine skelsættende og revolutionerende handlingsbaletter op her i 1750'erne. De var udtryk for en groende modstand mod den enevældige konge med krav om demokrati og frihed. Antoine blev vidne til arrestationer og forfølgelse af fremstående balletdansere. Han var Noverres elev fra sit niende til fjortende år. Senere fandt han et fristed i England og var i ti år, »de ti lykkeligste år« i hans liv, balletchef hos Gustav III. Det nye og revolutionerende var, at Noverre og hans elever lagde hele ansvaret på balletmesteren: han blev hele værkets skabende kraftcentrum. August Bournonville overtog helt sin fars indstilling til dette og balletreformatorenes to hovedmotivkredse: dagligdagen og højdepunkterne inden for den klassiske digtning. Efterhånden som 1800-tallet skred frem, kom August Bournonville til at stå isoleret med sin overbevisning om balletdigteren som kunstværkets magiske kraftcentrum. Allan Fridericia har skrevet en letlæst og levende monografi om den internationalt berømte balletmester. Han gør et stort anlagt forsøg på at sætte den geniale danser og senere balletchef ind i en europæisk sammenhæng. Han har indsamlet et kolossalt kildemateriale i form af aviser, dagbøger, breve (B. efterlod sig en enorm korrespondance), erindringer, billeder, partiturer, sceneanvisninger og anmeldelser. Omhyggeligt redegør han for sine kilder i fyldige noter og henvisninger og vil med sin bog skabe et gedigent videnskabeligt værk – han vil ikke nøjes med en mere populær form, og han når også sit mål. Med forfatterens udgangspunkt er det naturligt, at han har hæftet sig ved det revolutionerende i tiden og de enkelte individers kamp mod enevælde og censur. Fridericia sørger for, at vi får alle kulisser med i billedet; Bournonville danser aldrig isoleret, baggrunden er